ការកើតរីកចំរើននិងការធ្លាក់ចុះនៃសម័យអង្គរ

១_បណ្តាញគមនាគមន៍, សង្គមកិច្ច, អប់រំ

២_បទបញ្ញត្តិខ្លះ និងសញ្ញាណទស្សនវិជ្ជាខ្មែរ
    សម័យអង្គរ

៣_សង្គ្រាម និងការវាតទឹកដី

៤_ការប្រជែងខាងសាសនា និងការផ្លាស់ប្តូរ

៥_ការវាយលុករបស់ចាម្ប

៦_ការកកើតរដ្ឋថ្មីៗនៅជិតខាង

៧_ការវាយលុករបស់សៀម

ផែនទីផ្លូវគមនាគមន៍ចេញពីរាជធានីអង្គរ

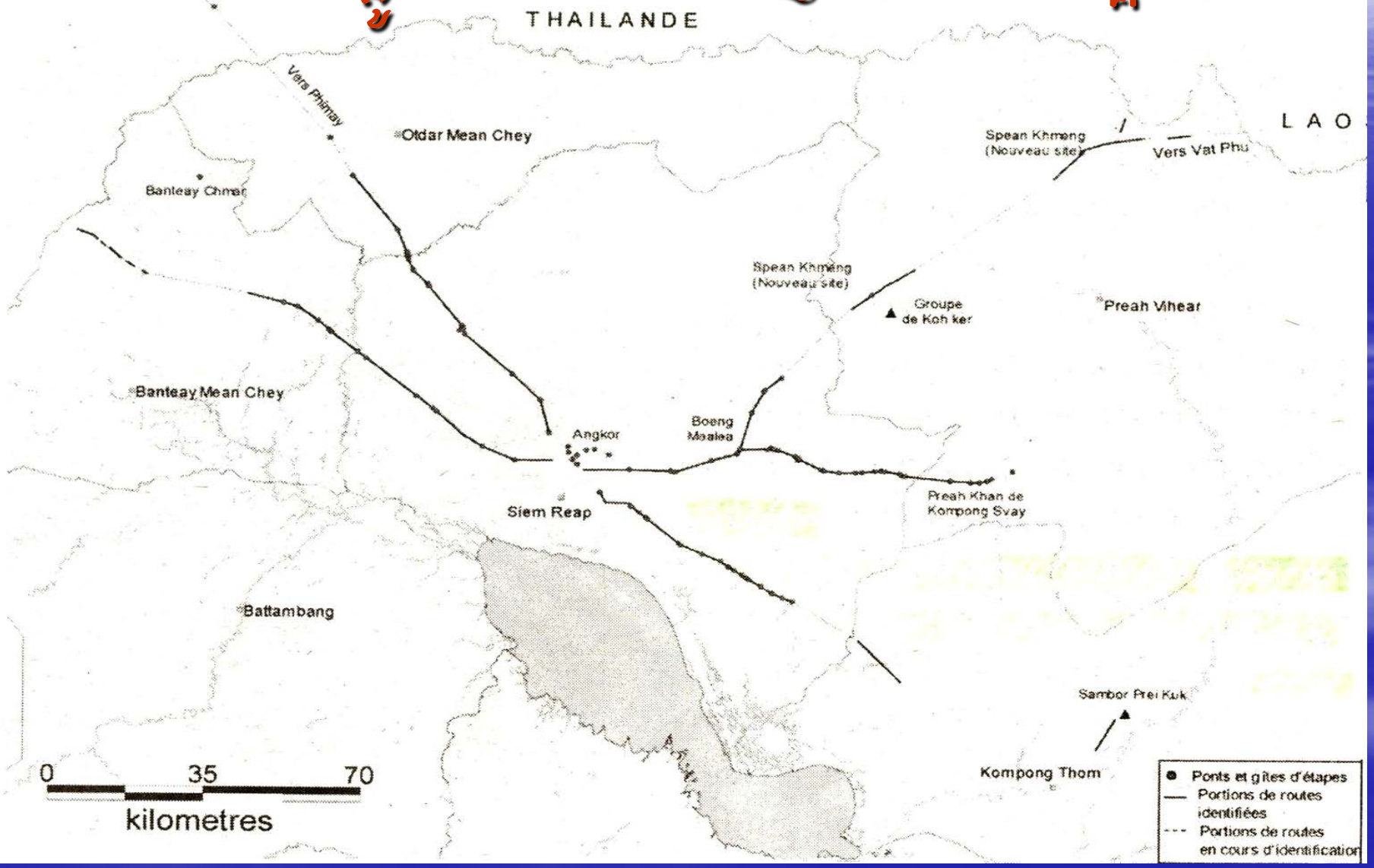

ផ្លូវទាំងប្រាំខ្សែ នៅសម័យអង្គរ

- _ផ្លូវខាងលិចពីទំនប់បារាយណ៍ទឹកថ្លា_ សុកកក់ធំ
- _ផ្លូវខាងជើងមានរាងជារង្វង់ ព័ទ្ធមកដល់យសោធរបុរៈវិញ
- _ផ្លូវពាយ័ព្យពីយសោធរបុរ_ ភិមៃ
- _ផ្លូវឥសានពីយសោធរបុរៈទៅក្រុងវិជយរបស់ចាម្ប
- _ផ្លូវខាងកើតពីយសោធរបុរៈទៅសម្ព្ធណ៍ព្រៃគុហ៍

បណ្តាញគមនាគមន៍

ផ្លូវគមនាគមន៍ខ្មែរសម័យបុរាណមាន៥ខ្សែ ពីអង្គរទៅបណ្តាខេត្ត ដែលមានសំណល់ស្ពាន

តើជាផ្លូវសម្រាប់ពាណិជ្ជកម្ម ឬ មធ្យោបាយសម្រាប់ត្រួតត្រាកងទ័ព ?

- *(ជំនាន់អាណាព្យាបាលបារាំង) គេថា* →ងាយស្រួលក្នុងការទំនាក់ទំនងពាណិជ្ជកម្ម
- *លោក ប្ល៊ីយណូ ប្ល៊ីគីយេ) ថា* ផ្លូវនោះបម្រើផលប្រយោជន៍ផ្នែកយោធា
- ផ្លូវសម្រាប់មហាក្សត្រធ្វើការផ្សព្វផ្សាយអំណាចឥទ្ធិពលដើម្បីធានាឱ្យមានឯកភាពក្នុងការដឹកនាំក្នុងអាណាចក្រដ៏ធំធេង
- ការដឹកជញ្ជូនតាមគោក_ប្រហែលជានិយមជើងទឹកជាង
- រូបចម្លាក់នៅប្រាសាទបាយ័ន+ បន្ទាយឆ្ការបង្ហាញពីកងទ័ពកំពុងដើរឆ្លងកាត់ស្ពាន—បរិស្ថាននៅជុំវិញស្ពានអាចជាបន្ទាយទាហាននៅជាយក្រុងអង្គរ—ស.រ១៩អ្នករុករក
- វិសាលភាពនៃបណ្តាញគមនាគមន៍ ជាតឹកតាងបញ្ជាក់ពីកិត្តិស័ព្ទល្បីល្បាញរបស់ខ្មែរសម័យបុរាណ

ស្ពានកំពង់ក្តី—ស្ពានប្រាប់ទិស

សង្គមកិច្ច

- តាមបណ្តាយផ្លូវសំខាន់ទាំងប្រាំខ្សែ មានកសាង*ផ្ទះសំណាក់* ឬធម្មសាលា +អារោគ្យសាលា
- តាំងពីរាជ្យ**យសោវម្ម៉ិទី១**មានការកសាងសាលាសំណាក់ តាមផ្លូវក្នុងផ្ទៃប្រទេស
- នៅរាជ្យ **ជយវម្ម៉ិទី៧** មានធម្មសាលា១២១ អារោគសាលា(មន្ទីរពេទ្យបុរាណ)១០២កន្លែង។
- តាមផ្លូវពីរាជធានីយសោធរបុរទៅរាជធានីរស្ស់ចាម្ប មាន៥៧ធម្មសាលា+ ភ្លើង
- ពីរាជធានីទៅដល់ទីក្រុងវ៉ាយ(ភ្ជ) មាន១៧ធម្មសាលា+ ភ្លើង
- ពីរាជធានីទៅទីក្រុងជយវតី, ជយសិង្ហវតី, ជយវីរវតី, ជយរាជគិរ, ស្រីសុវីរបុរី, មកដល់យសោធរបុរៈវិញ មាន១៤ធម្មសាលា+ ភ្លើង ថែម
- ១នៅសូរ្យបវិតគីភ្ជ៉ីសូរ, ១នៅវ៉ីជយាទិត្យបុរៈ, ១នៅកល្យាណសិទ្ធិកៈ សរុប១២១

សង្គមកិច្ច

- សិ. ចា. សាយហ្ម៉ុង(រៀងច័ន្ទ_ឡាវ) មាន÷ _ គ្រូពេទ្យជំនាញ២នាក់អ្នកទទួលខុសត្រូវ+ ឧបការី+ ផ្គត់ផ្គង់សៀង+ ថ្នាំបុរាណ+ ដាំបាយ+ ដាំទឹក+ អ្នកបម្រើផ្សេងៗ សរុបជាង៩០នាក់ នៅបម្រើការតាមអគ្គិសនីមួយៗ។ អនុញ្ញាតពលរដ្ឋគ្រប់វណ្ណៈមិនរើសអើង។
- ជយវម្ម៉ីទី៧ ត្រូវគេគិតថា ជាស្តេចគំលង់។ ព្រោះយល់ច្រឡំ បដិមា **និមរាជ** ដែលស្ថិតនៅទីលានស្តេចគំលង់ទិសឦសានៃ រាជវាំងអង្គរធំ ដែលជាកន្លែងវាលម្រេ សម្រាប់ប្ជាសព

ការអប់រំ

- ប្រាសាទជាច្រើនមានអមដោយអាស្រម ដែលជាវិទ្យាល័យ និងមហាវិទ្យាល័យខាងសាសនា
- ចំណេះដឹងវិជ្ជាសាស្ត្រទាំងឡាយនៅជំនាន់នោះត្រូវពឹងផ្អែកលើទ្រឹស្តីសាសនា ឬការបកស្រាយតាមបែបទស្សនវិជ្ជាសាសនា (ព្រហ្មញ្ញសាសនា និងពុទ្ធសាសនា)
- គ្រូបង្រៀន គឺជាព្រាហ្មណ៍ ឬព្រះសង្ឆក្នុងពុទ្ធសាសនា
- មានគ្រូពីរប្រភេទ

ABG-TEXT-05A

    ១_អធ្យាបក: *(គ្រូដែលរង់ចាម្យបង្រៀននៅអាស្រមផ្ទាល់)*

    ២_គុរុ *ដែលជាព្រាហ្មណ៍ ឬក៏ជាបណ្ឌិត និមន្តមកពីខាងក្រៅបរិវេណប្រាសាទ)*

សាកលវិទ្យាពជ_ទយៃទ_០៥។

ាល់យបីនៅចុងស.វ.ទី៩

ព្រះបាទយសោវម្ម៉ិទី១ បានកសាងអ្រមសំខាន់បី

លោកស្រីបណ្ឌិត ពៅ សារ៉ារ៉ស អះអាងថា *អ្រាស្រម=វិទ្យាល័យ* ឬ *សាកលវិទ្យាល័យ*

_ ព្រាហ្មណាស្រម (សាលានិស្សិតភក្ដីភាពចំពោះព្រះ សីវ: ឬឥស្វរ)

បើតាមសិលាចារឹកព្រៃប្រាសាទ

_ វ៉ៃស្ណវ៉ាស្រម (សាលានិស្សិតភក្ដីចំពោះវិស្ណុ ឬព្រះ នារាយណ៍)

បើតាមសិលាចារឹកប្រាសាទកំណប់

_ សៅគតាស្រម (និស្សិតភក្ដីចំពោះ ពុទ្ធសាសនាមហាយាន)

បើតាមសិលាចារឹកទេពប្រណម (អ ជ្ជ៊ីដេè ស្ស១៩៨ន្ត២៥៣_ ៦៣)

ឥស្វរបុរៈ ប្រាសាទត្រីភ្នំវនមហោស្វរៈ ឬ បន្ទាយស្រី

សាកលវិទ្យាល័យរបស់ជយវម្ម៌ទី៧

ដោយការកត់ត្រានៅទេ ថានៅក្នុងរាជ្យព្រះបាទជយវម្ម៌ទី៧
មានសាកលវិទ្យាល័យមួយចំនួនដូចជា

- ជយស្រី (ប្រាសាទព្រះខ័ន)
- រាជវិហារ (ប្រាសាទតាព្រហ្ម)
- នគេន្ទ្រទុង្គ (មិនស្គាល់កន្លែង)
- នរេន្ទ្រាស្រម ខាងពុទ្ធសាសនា (មិនស្គាល់កន្លែង)

បណ្ណាល័យប្រាសាទព្រះខ័ន

- Jayavarman VII

Rajavihar--Ta Prohm 13th Century

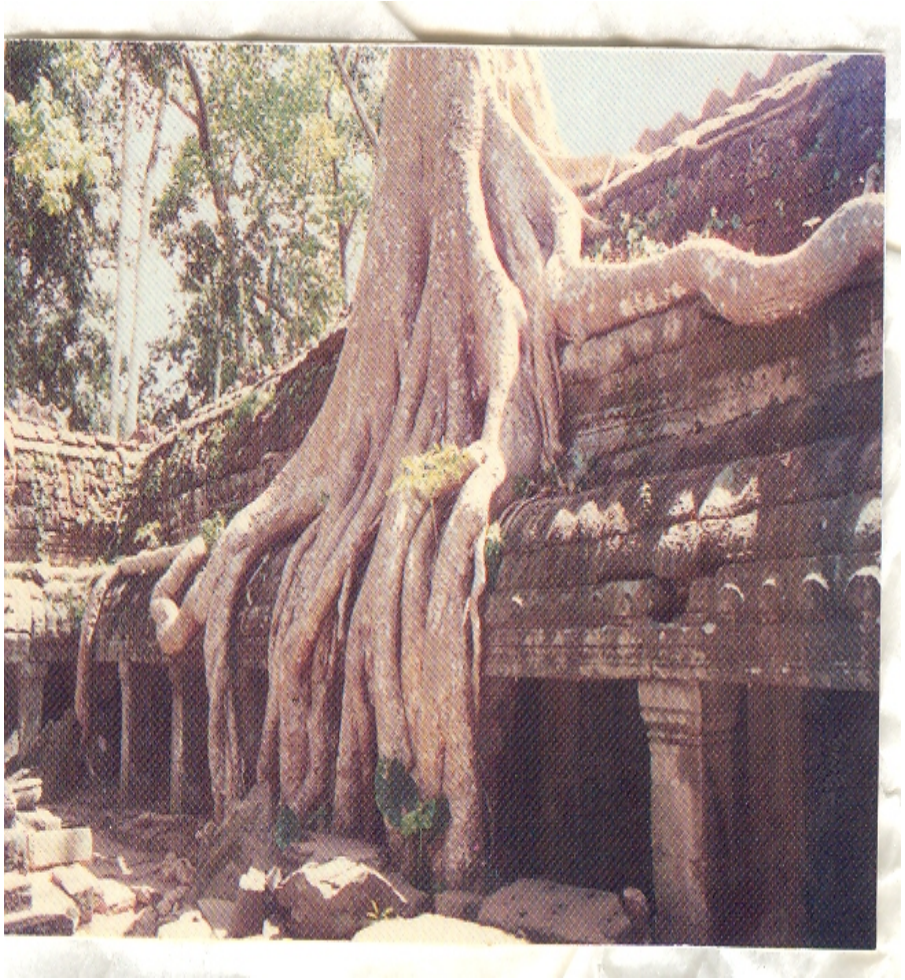

10 4 2006

Prasat Bat Chum

បទបញ្ជាតិខ្លះ

- **K.**៤៤៤ នៅកំពង់ស្វាយ, **K.**៥៦៨ នៅទួលទងចាស់ ខេត្តបន្ទាយមានជ័យ និង ព្រះឥន្ទ្រកោសីយ៌
- **ជ័យវម្ម៉ីទី៥** ធ្វើពិធី «ព្រហ្មយជ្ញ មហាទ្វារ» សម្ពោធការបញ្ជាប់ការសិក្សាជាមួយរាជគ្រូ នៅឆ្នាំ**៩៧៥**ទ្រង់បានប្រកាសបង្កើត វណ្ណៈ(ក្រុមការងារជំនាញ)ពីរ បន្ថែមលើវណ្ណៈ ចំនួនប្រាំពីរ ដែលព្រះអង្គមានក្នុងពេលនោះ

  -**ខ្ទុកព្រះក្រឡាអច្ចិនៈ** (អ្នកបួសបួជានៅអាសនព្រះ ឬអ្នកធ្វើខ្ទុក កំបោរ?) និង

  -**ឥម្ហ៊ីន្ត្ររៈ** (មានបន្សល់ទុកក្នុងសង្គមឥណ្ឌាស.រ១៩ ហៅក្រុមប្រកបរបរធ្វើពិធីបុណ្យ ខ្ទោច ឬភ្នាក់ងារខាងរៀបចំចាត់ចែងពិធីបុណ្យសពសម្រាប់រាជវង្សានុវង្ស)
- ព្រះរាជាកំណត់ថា មន្ត្រីរាជការទៅថ្ងៃអនាគតអាចតែងតាំងបាន លុះត្រាតែធ្លាប់ជួស នៅក្នុងវណ្ណៈពីរនេះឯង។

ព្រះរាជប្ញាតិ

- ចេញពីក្រុមគ្រួសាររបស់អ្នកជំនាន់ក្រោយនៃសន្តានសិរីកៃវល្យព្រះរាជាបានដាក់បញ្ជាតិឱ្យសមាជិកជាស្ត្រីភេទនៃក្រុមគ្រួសារដដែលនេះ មានសិទ្ធិរៀបចំ និងធ្វើបុណ្យបូជានៅតាមប្រាសាទនានា ក្នុងករណីណាគ្រួសារនេះគ្មានសមាជិកជាមនុស្សប្រុស។
- ស្ត្រីទាំងនោះបើកាលណារៀបឱ្យមានគូរស្រករលុះត្រាតែប្តីនោះឯងជាអ្នកជឿនិងគោរពចំពោះព្រះ**ឥស្សរ**
- មានសិលាចារឹកជាច្រើនទៀតដែលបានបញ្ជាក់អំពីបទបញ្ជាតិទាំងឡាយ ទាក់ទងការលើកលែងពន្ធអាករផ្សេងៗ ចំពោះប្រាសាទ នឹងការកំណត់ចំពោះភូមិ ស្រុក និងដីធ្លីមួយចំនួនដែលត្រូវស្ថិតនៅចំណុះ ឬមួយត្រូវថ្វាយនូវភស្តុភារជាប្រចាំចំពោះប្រាសាទ
- សិលាចារឹកខ្លះទៀតបានកត់ត្រាអំពីការសម្រេចក្តី (សាលក្រម) របស់តុលាការ ក្រោមការបង្គាប់បញ្ជារបស់ព្រះមហាក្សត្រក្នុងការដោះស្រាយវិបត្តិ ឬក៏ទំនាស់ដីធ្លី

សញ្ញាណទស្សនវិជ្ជាខ្មែរអង្គរ

* ទស្សនវិជ្ជារបស់ខ្មែរសម័យអង្គរ ត្រូវបានឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈ

- អក្សរសាស្ត្រ ខ្មែរបានអភិវឌ្ឍន៍ទម្រង់ដើមនៃតួអក្សរ **បល្លវៈ** ដែលខ្មែរបានយកជាគំរូ តាំងពីសតវត្សទី៣មកនោះ ឱ្យក្លាយជាទម្រង់អក្សរដែលមានលក្ខណៈឯករាជ្យដាច់ចេញ ពី ទម្រង់អក្សរបល្លវៈ ។ អក្សរនេះព្រះរាជាខ្មែរ យសោវម៌ទី១ បានឱ្យនាមថា

« **ក**ម្ពុ**ជាក្ស** រ.» មានន័យថា អក្សរកម្ពុជា

សញ្ញាណទស្សនវិជ្ជាខ្មែរអង្គរ

- ស្ថាបត្យកម្ម ខ្មែរបានច្នៃប្រឌិតបែបផែនរចនាសម្ព័ន្ធសំណង់ ឱ្យមានលក្ខណៈវឌ្ឍនភាព ដោយប្រើប្រាស់បណ្តុំនៃបទពិសោធន៍ពីការកសាងនៅជំនាន់ចាស់ ដើម្បី*ច្នៃប្រឌិតមិនឱ្យដូចរបស់គេ ឬចាស់* ទៅបែបផែនសំណង់និម្មានកម្មនៅពេលបន្ទាប់មកទៀត ឱ្យមានលក្ខណៈសម្បត្តិខាងសិល្បៈ កាន់តែល្អជាងមុន ដោយមិនស្ថិតនៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធច្រំដែល

អំពើ ឬការបង្កើតអ្វីៗដោយបង្ហាញនូវភាពមហស្ចារ្យមិនគួរឱ្យជឿ។ សិល្បៈផ្នែកខាងការកសាង ឬតាក់តែងនូវវត្ថុផ្សេងៗឱ្យបានល្អឆើតឆាយដូចជានិមិត្ត : គួរស្ងើចសរសើរនូវនិម្មានកម្មនៃប្រាសាទអង្គរវត្ត (Architecture)

សញ្ញាណទស្សនវិជ្ជាខ្មែរអង្គរ

- ក្បាច់ចម្លាក់ក៏មានការអភិវឌ្ឍន៍ឱ្យកាន់តែឆើត និងពោរពេញដោយខ្លឹមសារដែលបង្កប់ដោយន័យត្រង់ និងន័យធៀបនៅក្នុងនោះ ។ រហូតធ្វើឱ្យអ្នកស្រាវជ្រាវខាងសិល្ប:, ស្ថាបត្យកម្ម, និងសំណង់សិក្សាបែងចែករចនាបថសិល្ប: ជាក្រុម និងតាមការសម័យ ដែលជាការមួយ ធ្វើឱ្យអ្នកសិក្សាងាយចំណាំបានអំពីអាយុកាលនៃប្រាសាទណាមួយ ដែលមិនបានទុកសិលាចារឹក ឬពត៌មានជាលាយលក្ខណ៍អក្សរឱ្យគេបានដឹង
- មានចម្លាក់រឿងរ៉ាវជីវភាពធម្មតារបស់មនុស្ស និងសង្គ្រាមនៅប្រាសាទបាយ័ន និងបន្ទាយឆ្ការ
- អក្សរសិល្ប៍រីរកថា_ចម្លាក់តាមជញ្ជាំងរោងទង នៃប្រាសាទអង្គរវត្ត និងបាយ័នបង្ហាញនូវទស្សនវិជ្ជាពីរប្រភេទដែលខ្មែរនៅសម័យអង្គរមាន និងជាមូលធម៌នៃសង្គមខ្មែរនៃសម័យអង្គរ អង្គរវត្ត ដែលអាចឱ្យយើងយល់បានអំពីគំនិតរបស់មេដឹកនាំសម័យនោះ តាមរយ:អក្សរសិល្ប៍

24 Indra on Airavata with four tusks and holding an enemy. Angkor Wat, N gallery, W wing. (Photo: J. Poncar)

23 Brahma on hamsa, *holding the magic weapon* brahmastra. *Angkor Wat, N gallery, W wing. (Photo: J. Poncar).*

សញ្ញាណទស្សនវិជ្ជាខ្មែរអង្គរ

- រាមាយណៈ (សម័យក្រោយយើងហៅថារឿងរាមកេរ្តិ៍) បង្ហាញឱ្យយើងដឹងយ៉ាងហោចណាស់អំពីវិធី នៃការដោះស្រាយជម្លោះដណ្តើមរាជ្យសម្បត្តិគ្នារបស់រាជ្យវង្សានុវង្សដោយសន្តិវិធី ដូចគំរូនៃការលះបង់រាជ្យសម្បត្តិរបស់ព្រះរាម និងតំលៃនៃសភាវៈល្អ និងសភាវៈអាក្រក់ ដែលតែងតែកើតមានចំពោះចិត្តគំនិតរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ និង
- រឿងមហាភារត: បង្ហាញឱ្យឃើញអំពីភាពក្លៀវក្លារបស់តួអង្គយុវក្សត្រនៅក្នុងតួនាទីជាអ្នកប្រយុទ្ធ, រ៉ាតទីនិងការការពារទឹកដី ដើម្បីជាគំរូដល់ក្សត្រាទាំងឡាយនៅជំនាន់អង្គរ_ឆាកកូរសមុទ្រទឹកដោះ បង្ហាញអំពីការប្រជែងគ្នារបស់មនុស្សល្អ និងមនុស្សអាក្រក់ដែលមានគោលដៅដូចគ្នាមួយ គឺយកទឹកអំម្រឹត ដែលនឹងផុះចេញអំពីការងារយ៉ាងលំបាក និងប្រកបដោយក្តីព្យាយាមមួយ ។ រឿងនេះមានតំលៃត្រង់ការរួមគ្នារបស់សភាវៈអាក្រក់ និងសភាវៈល្អ បង្កើតបានជាលទ្ធផលវិជ្ជមានមួយ ដែលជាការឆ្លុះបញ្ចាំងពីការអាស្រ័យគ្នាទៅវិញទៅមករវាងមនុស្សល្អនិងមនុស្សអាក្រក់នៅក្នុងសង្គមមនុស្សពិត ហើយនិងតម្រូវការប្រើប្រាស់ឱកាសរបស់អ្នកដឹកនាំប្រទេស ក្នុងការទាញយកផលប្រយោជន៍ពីមនុស្សទាំងពីរប្រភេទ ។
- មានឆាកប្រជែងគ្នា រវាងយក្ស និងទេវតា ដើម្បីកូរសមុទ្រទឹកដោះ យកទឹកអំម្រឹត,

សង្គ្រាម និងការវាតទឹកដី

- គោលការណ៍របស់ព្រះរាជានៅសម័យអង្គរ ដែលជាអ្នកកាន់ និងគោរពព្រហ្មញ្ញសាសនានោះ ត្រូវតែប្រកាន់ភ្ជាប់ទីជាមហាក្សត្រសឹក ដែលចាំបាច់ត្រូវតែធ្វើសង្គ្រាមវាតទីទឹកដី ជាជាងការរង់ចាំឱ្យសត្រូវឈ្លានពានហើយទើបនាំទ័ពទៅទប់ទល់ជាក្រោយ ។
- ដោយអំនួតខាងសង្គ្រាម ព្រះមហាក្សត្រខ្លាំងពូកែបានវាតទីទឹកដីបានយ៉ាងធំធេង លាតសន្ធឹងលើវិសាលភាពមួយភាគធំនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍

ចម្លាក់ប្រាសាទបន្ទាយឆ្នារ

ការវាយលុករបស់ចាម្ប

* តាមសិ. ចា. ខ្មែរ+ កំណត់ឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ ចិន ជំនាន់ដើម

- ប្រទេសខ្មែរតែងតែជួបប្រទះសង្គ្រាមតទល់ជាមួយចាម្ប ជាញឹកញាប់
- ពីព្រោះនៅអាស៊ីអគ្នេយ៍ក្នុងសម័យនោះ កម្លាំង ឬជាតិសាសន៍ដែលប្រឈមមុខគ្នាមានតែខ្មែរ+ ចាម្ប
- សង្គ្រាមនោះជា សង្គ្រាមវាតទឹកដី _វាតអំណាច _វាតឥទ្ធិពល ដែលនាំមកនូវផលអាក្រក់មហន្តរាយយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរបំផុតដល់ជោគវាសនាប្រទេសចាម្ប

ការវាយលុករបស់ចាម្ប

- ពាក់កណ្តាលទី២នៃសតវត្សទី៨ ចាម្បទំនងជាចាប់ផ្តើមវាតអំណាចរបស់ខ្លួនមកលើផ្នែកខាងកើតនៃទឹកដីរបស់ខ្មែរ
- ចាប់ពីពេលនោះមក សង្គ្រាមខ្មែរចាម្បតែងតែកើតមានឡើងជារៀយៗសង្គ្រាមនេះឯងកាន់តែរីកធំឡើងជាលំដាប់រហូតដល់ឆ្នាំ ១១៧៧ ។
- សង្គ្រាមរវាងខ្មែរ ចាម្ប មានកម្រិតយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរក្លាយជាសង្គ្រាម ទ័ពខ្មែរក្រោមការដឹកនាំរបស់មហាក្សត្រ ព្រះបាទឥន្ទ្រវម្មិទី១ បានវាយរុញច្រានកំចាត់កងទ័ពចាម្ប រហូតចូលលុកដល់នគរចាម ហើយដណ្តើមយករាជធានី កៅថារ:។
- ហើយក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទហស្ទិវម្មិទី៣ សិ. ចា. ចាម្ប១អះអាងថា ពួកគេបានវាយលុកកម្ពុជា និងដណ្តើមយកបានសម្ភុបុរ: ប្រហែលឆ្នាំ១០៧៥។

ការវាយលុករបស់ចាម្ប

- រជ្ជកាលព្រះបាទ សូរ្យវរ្ម៉ាន់ទី២ ចាម្ប្រាបានបញ្ជូនកងទ័ពមកវាតត្បាតលុកលុយ និងកាន់កាប់ត្រួតត្រាដែនដីខ្មែរ នៅដីសណ្ដទន្លេមេគង្គ ។ ក្រោយពីព្រះបាទសូរ្យវ្ម៉ានទី២ ពង្រឹងអំណាច និងរៀបចំទឹកដីឱ្យមានឯកភាពរួចស្រេចហើយ ព្រះអង្គក៏ចាប់ផ្ដើមបើកការវាយប្រហារដេញកំចាត់ទ័ពចាម្ប្រចេញពីនគរ
- ១១២៣ ព្រះអង្គដេញកងទ័ពចាម្ប្ររហូតដល់ស្រុកយួន ដោយយួនគាំទ្រចាម្ប្រ ព្រះអង្គបានលើកទ័ពទៅច្បាំងនឹងយួនទៀត ។
- ត្រីស្ដសករាជ ១១៣១ ដោយយល់ឃើញថា យួនជាសត្រូវមួយដ៏ធំ ដែលអាចនាំមកផលអាក្រក់ត្រប់ត្រែបយ៉ាងដល់កម្ពុជា ព្រះអង្គក៏សម្រេចចិត្តលើកទ័ពវាយយួនម្ដងទៀតឱ្យចប់
- ១១៤៥ ដណ្ដើមបានស្រុកចាម្ប្រត្រួតត្រាអស់កាល៥ឆ្នាំ

ការវាយលុករបស់ចាម្ប

- ព្រះបាទ ជយវមិ៖ទី៧ បានត្រឡប់មកជួយព្រះបាទ យសោវមិ៖ទី២ តែយឺតពេលទៅ ហើយបន្ទាប់ពីនោះ ចាម្បបានវាយលុក និងដណ្តើមកាន់កាប់ក្រុងអង្គរក្នុងឆ្នាំ១១៧៧
- ព្រះបាទ ជយវមិ៖ទី៧បានកំចាត់ចាម្បពីអង្គរ និងច្បាំងដើម្បីរួបរួមខ្មែរទាំងអស់
- ពេលនោះព្រះអង្គកងទ័ពចម្រុះខ្មែរ_ចាម្ប គឺមានជំនួយពីកងទ័ពចាម្ប ដែលអាចជាទ័ពដែលព្រះអង្គនាំមកពីចាម្ប ឬជាសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ព្រះអង្គ ដូចដែលមានរូបចម្លាក់នៅប្រាសាទបាយ័ន និងបន្ទាយឆ្ការ ដែលបង្ហាញពីកងទ័ពចម្រុះខ្មែរចាម្ប ប្រយុទ្ធជាមួយកងទ័ពចម្រុះខ្មែរចាម្បដូចគ្នា។
- សង្គ្រាមខ្លាំងក្លាប្រឆាំងចាម្ប ចាប់ផ្តើមតាំងពីរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវមិ៖ទី២ កម្ពុជាក៏បានវាយលុកវៀតណាម(យ១ន)ដែរ។

សង្គ្រាមជាមួយយួន

- ប្រវត្តិសាស្ត្រចិន និងវៀតណាមថា ការវាយលុករបស់កម្ពុជាទៅលើវៀតណាម ក្នុងខេត្តដេ អាន គឺនៅឆ្នាំ១២១៦,១២១៨ និងក្នុងឆ្នាំ១២២០ ។
- ក្រោយឆ្នាំ១២២០ កម្ពុជាបានដកខ្លួនពីចម្ប៉ា(វិជ័យ) ហើយព្រះអង្គម្ចាស់ចាម្ប ដែលចម្រើនវ័យនៅកម្ពុជា ក្នុងរាជ្យព្រះបាទ ជ័យវរ្ម៉ាទី៧ បានឡើងជាស្តេចនៅវិជ័យ។
- តាមរបាយការណ៍ចិននៅរវាងឆ្នាំ១២២០ ព្រំប្រទល់កម្ពុជារួមមាន**លវោ** (តំបន់បាងកក, អយុធ្យា, សុផានបុរី) **ចិនលីហ្ន** (ជិតចន្ទបុរីតាមឆ្នេរអាគ្នេយ៍ប្រទេសថៃ ទៅរហូតដល់បុខាន់ «ប៉ាហ្ការ-ភូមា»)

សង្គ្រាមជាមួយយួន

- ក្នុងរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវ៉ាមីទី២ បានបង្ហាញពីចំណាប់អារម្មណ៍ទៅលើពាណិជ្ជកម្ម និងការវ៉ាតទីលើវិស័យនេះ ក្រោយពីការកាត់ផ្តាច់អស់ប៉ុន្មានរាជ្យវង្សមក ព្រះអង្គបានចាប់ផ្តើមទំនាក់ទំនងពាណិជ្ជកម្មនេះឡើងវិញ ដោយបានបញ្ជូនទូតពីអង្គរឱ្យទៅកាន់ប្រទេសចិន នៅឆ្នាំ១១១៦ និង១១២០ ។
- ការវ៉ាតទីលើផ្លូវសមុទ្រនោះ ស្របទៅនឹងទំនាក់ទំនងរវាងនយោបាយពាណិជ្ជកម្មចិន និងការរីកចម្រើនការធ្លាក់ចុះខ្សោយ និងការប្រែប្រួលរដ្ឋនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍។
- រាជ្យព្រះបាទសូរ្យវ៉ាមីទី២ ជួនពេលនឹងឆ្នាំដំបូងនៃរាជ្យវង្សសុង ខាងត្បូង ដែលមានការពឹងផ្អែកលើទំនាក់ទំនងផ្លូវសមុទ្រ បានជំរុញឱ្យគេបើកផ្លូវពាណិជ្ជកម្ម ជាមួយរដ្ឋអាស៊ីអាគ្នេយ៍ច្រើនជាងរាជ្យវង្សស្តេចមុនៗបានធ្វើឡើង។

ការប្រជែងខាងសាសនា និងការផ្លាស់ប្តូរ

* ក្រោយការសោយទីវង្គតរបស់ព្រះបាទជយវរ្មិទី៧ នគរខ្មែររងនូវវិនាសសកម្ម

- ការវិភាគផ្នែកស្ថាបត្យកម្មបានឱ្យដឹងថា បណ្តាលពីមូលហេតុពីរ
- ការផ្លាស់ប្តូរសាសនារបស់ជយវរ្មិទី៨ (ពីពុទ្ធសាសនាមហាយានរបស់ព្រះបាទជយវរ្មិទី៧ ទៅព្រហ្មញ្ញសាសនា)
- ការវាតទីរបស់ប្រទេសសៀមដែលទើបបានបង្កើតឡើង នៅលើអាណាខេត្តនានារបស់អតីតរាជាណាចក្រកម្ពុជា
- ផ្លាស់ប្តូរលក្ខណៈពុទ្ធនិយមទៅព្រាហ្មនិយម(ប្តូររូបពុទ្ធ-ព្រះសិវលិង្គលើកលែងតែចម្លាក់តំណាងព្រះពោធិសត្វអវលោកេស្វរៈចេញ ដែលមានភាពស្រដៀងនឹងលទ្ធិព្រាហ្មសាសនាផ្នែកនិមិត្តរូបឬអត្ថន័យ
- ព្រះពុទ្ធអង្គតាមប្រាសាទនានាត្រូវគេដាប់ចោលជំនួសដោយសំណាកសិវលិង្ค-ខ្លះទៀតត្រូវឈ្លួសចោលតែម្តង

ការប្រជែងខាងសាសនា និងការផ្លាស់ប្តូរ

- តាមការសង្កេតលើលក្ខណៈនៃការខ្ជិចខាតរបស់ប្រាសាទ ពិសេសចម្លាក់ប្រាសាទនាគ ព័ន្ធ និងប្រាសាទដទៃទៀត បានបង្ហាញឱ្យឃើញថា ប្រទេសកម្ពុជាបានទទួលនូវការ ផ្លាស់ប្តូរសាសនាក្នុងរយៈពេលដ៏ខ្លីនាសតវត្សទី១៣ នៃគ្រឹស្តសករាជ
- ទង្វើនេះពុំបានទទួលនៅជោគជ័យជាស្ថាពរឡើយ។ព្រហ្មញ្ញសាសនានៅសម័យក្រោយ អង្គរ ឈប់ក្លាយជាសាសនារបស់រដ្ឋដូចសម័យមុនៗទៀត ។
- ព្រះបាទស្រីន្ទ្រវម្ម៉ិបានប្តូរសាសនាផ្ទាល់ការម្តងទៀតទៅពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ដូចឃើញក្នុង សិលាចារឹក K.៧៥៤ ឆ្នាំ១២៣០ , ១៣០៨

ការកកើតរដ្ឋថ្មីៗនៅជិតខាង

- មុនសតវត្សទី១០ តំបន់កណ្តាលភាគឦសាន និងភាគខាងត្បូងទឹកដីថៃតំបន់ទាំងនោះតាំងលំនៅដោយជនជាតិខ្មែរ និងមន និងពួកនិយាយភាសាមន—ខ្មែរផ្សេងទៀត ស្ថានការណ៍នៅខាងជើងទឹកដីថៃពុំមានលក្ខណៈច្បាស់លាស់ទេ។ ប៉ុន្តែមានជនជាតិមននៅទីនោះដែរ ដោយមានទីក្រុងនិងស្តេចរហូតដល់សតវត្សទី១៣ ហើយក៏មានការតាំងលំនៅរបស់ជនជាតិមនខ្មែរផ្សេងទៀតដែរ ។
- តាមរយៈកំណត់ហេតុចាស់ៗដែលនៅសេសសល់ឱ្យដឹងថា តំបន់នៅនគរស្រីធម្មរ៉ាត(ធម្មរាស្ត្រ), សុរាតថានី, ប៉ាថាលុង គឺជាកន្លែងដែលប្រជាជនខ្មែរតាំងលំនៅរហូតដល់សតវត្សទី១៧មុនស.វ១ទី១៥សិលាចារឹកទាំងអស់នៅថៃ_កណ្តាល ភាគខាងត្បូង(អាយុធ្យា—បាងកក)ចារឹកជាភាសាមន ឬខ្មែរ។ ប៉ុន្តែពុំមានច្រើនទេ ឯនៅភាគឦសានមានសិលាចារឹកទាំងភាសាមន និងខ្មែរ។
- ចិនស្គាល់អយុធ្យាថា ជា*ស្យាម* ដែលលោកវិកឃើរ ចាត់ទុកពួកនោះថា ជាខ្មែរមួយក្រុមទៀត ដែលមានប្រណៀ ទំនៀមទម្លាប់ដូចខ្មែរដែរ។
- រដ្ឋថៃពិតប្រាកដ ទំនងជាប្រកាសឯករាជ្យនៅចុងសតវត្ស៍ទី១៣ ដែលមានរាជធានីនៅសុខោទ័យ

ការវាយលុករបស់សៀម

- ដំបូងបំផុត ជីវតាខ្វាន់ ថា ទីក្រុងអង្គរទើបតែទទួលការវាយប្រហារពីពួកសៀន ដែលនៅទិសខាងលិច ទំនងជានៅមុនឆ្នាំ១២៩៦ ប្រហែលមួយ ឬពីរឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ។ ចំណែក
- សង្គ្រាមដែលសៀមវាយអង្គរនៅសតវត្ស៍ទី១៤_១៥ សុទ្ធសឹងមានកាលបរិច្ឆេទខុសៗគ្នា ដោយខ្លះថា វាយនៅពាក់កណ្តាលស.រ.១៤ម្តង ចុងស.រ.នេះម្តងទៀត តែខ្លះថានៅរវាងទសវត្ស៍១៤២០ឬ៣០ទៅវិញ ដែលការនេះនាំដល់ភាពកាន់តែលែងច្បាស់លាស់អំពីកាលបរិច្ឆេទពិតនៃការមកតាំងទីក្រុងនៅចតុមុខរបស់ព្រះបាទពញ្ញាយ៉ាត។

ចម្បាំងសៀម+ខ្មែរ (ចុងសម័យអង្គរ)

- ចម្បាំងបីលើក?_សៀម_ពញ្ញាយ៉ាតធ្វើការកំចាត់សៀមឱ្យផុតពីអង្គរទៅវិញ
- ការឈ្លានពានរបស់សៀម
- ១៣៥១ (ស្រីលំពង្សរាជា)សៀមបរាជ័យថយ
- ១៣៥២ សៀមលើកទ័ពច្រើន ១០ដង
- លំពង្ស+ស្រីសុរិយោទ័យ ទប់ទ_ា២ខែ សុគត អង្គរទៅសៀម
- សៀមអភិសេករាជបុត្របីអង្គ ១_បាសាត ១ឆ្នាំសុគត

  ២_បាអាត ៣ខែ

  ៣_កំបង់ពិសី (ពៅ)រហូតដល់១៣៥៤

ចំបាំងសៀម+ខ្មែរ (ចុងសម័យអង្គរ)

- ១៣៩៣_១៤០១
- ធម្មាសោកសុគត
- សៀម → កែវ+ទ័យ
- អង្គរទៅសៀមម្តងទៀត ១៣៩៤ (បុត្រពញ្ញាព្រៃក)
- សុរិយោវង្សទី២ រំដោះអង្គរ ១៤០១
- ១៤២០ បរមសុខា បុត្រសុរិយោវង្សទី២ ៧ខែ
- សៀមតាំង ឥន្ទ្ររាជា → អង្គរ
- ពញ្ញាយ៉ាតរំដោះអង្គរបានវិញ ១៤២១ (ព្រះជន្ម៥០វស្សា)

ការវាយលុករបស់សៀម

- វិវត្តន៍ចេញពីរឿងចាស់ពិតមួយដែលអយុធ្យាដណ្តើមកាន់កាប់អង្គរក្នុងឆ្នាំ១៤៣១ និងកាន់កាប់អស់រយៈពេល១៥ឆ្នាំ រហូតដល់ឆ្នាំ ១៤៤៥—ពញ្ញាយ៉ាតបណ្តេញកងទ័ពអយុធ្យាពីអង្គរ—កសាងអាណាចក្រកម្ពុជាជាថ្មីឡើងវិញ ដោយផ្លាស់រាជធានីមកភ្នំពេញ
- ហេតុអ្វីបានជាពង្សាវតារដែលកាលបរិច្ឆេទ និងរឿងរ៉ាវមិនពិតទាំងនោះកើតមានឡើង?
- នោះអាចមកពីគេទើបតែតាក់តែងរឿងនេះឡើងវិញ តាមការចងចាំខ្លះ នៅសតវត្សរ៍ទី ១៩។ ម្យ៉ាងទៀត ដោយសារពេលនោះខ្មែរ នៅក្រោមអំណាច និងឥទ្ធិពលរបស់សៀមម្ល៉ោះហើយ ទើបមិនហ៊ាននិយាយការពិតជាក់ស្តែងនៃប្រវត្តិសាស្ត្រ និងអាចមកពីខ្វះសំណៅឯកសារដើម ដែលបន្សល់ទុកពីសម័យដើមយូរអង្វែងនោះ។

សន្និដ្ឋាន

- លោក សីដេស ហាក់ដូចជាទម្លាក់កំហុសនៃភាពចុះខ្សោយរបស់ខ្មែរសម័យអង្គរដោយសារការមិនសំចៃកម្លាំងកាយ ចិត្ត ស្មារតី និងទ្រព្យសម្បត្តិប្រជារាស្ត្ររបស់ព្រះបាទជយវរ្ម៉ាទី៧ (ឆ្លុះតាមបរិមាណប្រាសាទ និងតង្វាយចំពោះព្រះទាំងនោះ)
- ការធ្លាក់ចុះរបស់អង្គរ ដោយសារធម្មជាតិលែងអំណោយផលដល់កសិកម្មប្រពលវប្បកម្ម(ព្រោះបាយសម្រាប់ស៊ីនៅអង្គរត្រូវពឹងលើនយោបាយទឹក), សង្គ្រាមញឹកញាប់ ស្លាប់មនុស្សនៅតំបន់នោះច្រើនពេក, ការគម្រាមកំហែងដោយរដ្ឋថ្មីនៅអយុធ្យា ដែលតាំងខ្ជួនទាយាទនៃចក្រភពអង្គរដែរ
- ការរីកចម្រើនសកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ចតាមដងទន្លេមេគង្គ នាំឱ្យព្រះរាជាចាប់អារម្មណ៍ឡើងវិញ អំពីតួនាទីជំនួញតាមដងទន្លេ សម្រាប់ទ្រទ្រង់សេដ្ឋកិច្ចប្រទេសរួមផ្សំជាមួយកសិកម្មដែលជាខឿនសេដ្ឋកិច្ចប្រពៃណី ទើបនាំឱ្យកើតបាតុភូតចាកចោលរាជធានីអង្គរ

ស្តេចសោយរាជ្យសម័យក្រោយអង្គរ

ត្រសក់ផ្អែម (រាជធានីអង្គរធំ «១៣៣៦_១៣៤០»

និព្វានបាទ : ១៣៤០_១៣៤៦ សុគន្ធរាជា ១៣៤៦ «៦ខែ»

ស្រីសុរិយោវង្ស : ១៣៥៩_១៣៦៩ ស្រីលំពង់រាជា១៣៤៧_១៣៥៣ ស្រីសុរិយោទ័យ ១៣៥៣

បរមរាជាទី២ ចៅពញ្ញាយ៉ាត ១៣៩៣_១៤០៣ បរមរាជាទី១ ធម្មមោគរាជា

រាជធានី : អង្គរធំ—ទួលបាសាន—ចតុមុខ«ភ្នំពេញ»១៣៦៩_១៣៧៣ ១៣៧៣_ ១៣៩៣

ត្រសក់ផ្អែម

- និព្វានបាទ
- សិទ្ធានរាជា
  - លំពង្សរាជា
    - ស្រីសុរិយោវង្សទី១(ក្ងយប្រុស)
      - (បុត្ររបស់លំពង្ស)
        - បរមរាជា
        - ធម្មាសោក
          - ចៅពញ្ញា(ស្រីសុរិយោវង្សទី២)
          - ក្ងយ (បរមសុខា)
            - បុត្ររបស់ចៅពញ្ញា
            - គឺ ពញ្ញាយ៉ាត
  - ស្រីសុរិយោទ័យ